

Samtal med högskolerektorer och studenter om framtiden 2030

Kristina Josefson

Sammanfattning

Det finns en stor samstämmighet bland landets rektorer och studentrepresentanter om framtiden för högskolesektorn. Sektorn kommer enligt visionerna att få en ökad roll på en mer diversifierad och internationell utbildningsmarknad och därmed kommer valmöjligheterna för studenterna att öka. Studenterna kommer dessutom att vara mer rörliga och se utbildningen mer som ett smörgåsbord, där de bästa kurserna plockas från de bästa lärosätena.

Det finns emellertid en frustration hos flera rektorer vid landets mindre lärosäten eftersom de menar att det är orättvisa förutsättningar mellan nya, yngre lärosäten och de större och äldre. Ranking och normerande kvalitetskriterier likriktar på ett sätt som missgynnar de yngre högskolorna. Detta gör att vi får en likriktning i högskolesektorn som ingen tycks vilja ha.

Den positiva, utopiska framtidsvisionen handlar om att lärosätena får en större integrering i samhället genom en närmare samverkan med omvärlden. Dessutom är en större tillit till sektorn och en profilering önskvärd. Motsatsen, dystopin, handlar om en utslätad sektor som saknar anknytning till samhället och där de unga saknar intresse för att utbilda sig.

Landets högskolerektorer menar att autonomi är önskvärt och positivt men att det behövs former som passar myndigheterna bättre. Med autonomi har detaljstyrning och kontroll ökat. Större tillit vore en tillgång.

Fortbildningsbehovet kommer att öka i framtiden. Det livslånga lärandet kommer att bli viktigare. Det kommer att bli så centralt med utbildning att en del rektorer till och med menar att begreppet breddad rekrytering kommer att vara förlegat. Men det kommer att finnas fler bildningsarenor i framtiden och en del studenter kommer förmodligen att ha ett instrumentellt förhållningssätt till utbildning där den kortaste och effektivaste vägen till en examen föredras. Även den internationella rörligheten kommer att öka. Det innebär att studenter kommer att göra delar av sin utbildning utomlands både reellt och virtuellt. Men internationalisering kommer att finnas även på hemmaplan.

Rektorerna rekommenderar SUHF att arbeta proaktivt med scenarioarbeten i en framtidsanalys som inbegriper en samlad röst för en profilering av högskolesektorn. Samtidigt måste det finnas en öppenhet och en handlingsberedskap inför det som väntar i framtiden. Ett manifest som beskriver all vår potential och som formulerar mål inför framtiden kan vara ett sätt att proaktivt möta framtiden.

Inledning

Denna intervjustudie är genomförd på uppdrag av SUHF. SUHFs framtidsgrupp önskade ett underlag inför en framtidsanalys om högskolan inför 2030. I styrgruppen för framtidsgruppen ingår Anders Söderholm (Mittuniversitetet, ordförande), Stefan Bengtsson (Malmö högskola), Bo-Erik Gyberg (Stockholms dramatiska Högskola), Karin Röding (Mälardalens högskola), Eva Åkesson (Uppsala universitet), Camilla Georgsson (Sveriges förenade studentkårer) samt SUHFs generalsekreterare Marianne Granfeldt. Arbetet med studien har pågått från mitten av mars då intervjufrågorna togs fram. Den 28 mars informerades högskolerektorerna om studien av Anders Söderholm i samband med SUHFs rektorskonferens. Den 26 april genomfördes en delredovisning av resultaten inför framtidsgruppen. Den 6 juni 2012 presenterades resultaten vid framtidsgruppens heldagsseminarium i Stockholm (Stockholms dramatiska högskola).

Högskolerektorer och ett antal studentkårer har intervjuats. Varje intervju varade i ca en halvtimme. Totalt har 31 rektorer och 16 studentrepresentanter från olika kårer intervjuats. Intervjuerna spelades in som stöd för anteckningar och minne och varje samtal har sedan sammanställts skriftligt. Underlaget är därmed väl dokumenterat. Frågan om anonymitet har ställts och två personer har valt att vilja vara anonyma.

Inför intervjun skickades frågorna ut med förtydligandet att tyngdpunkten gärna ska vila på det som anses vara ett önskvärt framtidsscenario: Var vill vi vara 2030?

Intervjuerna med rektorer genomfördes med något undantag av Kristina Josefson, utvärderingschef vid Lunds universitet. Lars Trägen, projektadministratör vid avdelningen utvärdering vid Lunds universitet, genomförde intervjuerna med studentkårerna.

Resultaten redovisas efter de teman som intervjufrågorna var uppbyggda kring. Det har funnits stor samstämmighet i svaren. Materialet har inte varit lämpat för kvantifiering. Studien har bedrivits under kort tid och har haft som syfte att ge perspektiv och belysa rektorers och studenters erfarenheter och tankar om framtiden som ett underlag i en vidare framtidsanalys genomförd av SUHFs framtidsgrupp.

Högskolelandskapet 2030

Det finns, som jag tidigare har nämnt, en samstämmighet bland rektorer om framtiden för högskolesektorn. Sektorn kommer att få en ökad roll på en mer diversifierad utbildningsmarknad som består av fler aktörer, både internationella och privata. Flera rektorer har beskrivit det som att det kommer att bli en explosion på utbildningsmarknaden där andra länders universitet kommer att konkurrera med oss på den svenska marknaden. Med detta kommer också den ökade konkurrensen.

Eftersom många länder i världen nu alltmer bygger upp egen utbildning kommer det dessutom inte vara givet att studenter från t ex Asien kommer till oss för att studera utan det kan snarare vara så att våra svenska ungdomar i högre grad reser utomlands.

Rörligheten kommer alltså att bli större och man kommer inte att vara så trogen ett lärosäte längre utan välja det bästa från de bästa oavsett var lärosätet ligger. "Studenterna kommer att vara mer öppna och *shop-around*", som en av rektorerna uttrycker det. Studenterna kommer att se på utbildningen som ett smörgåsbord och ta de kurser som de tycker verkar bäst. Samtidigt kommer man vara mer medveten om behovet av utbildning. Det innebär att det kommer att bli mycket svårare att få ett kvalificerat arbete om man inte har utbildning i framtiden. Mot bakgrund av detta kommer fler än idag att vidareutbilda sig efter gymnasiet. Ca 60% av en årskull under 25 år kommer att studera vidare i någon form (här varierar svaren något, men ett genomsnitt hamnar på ung 60%). Det innebär att det inte självklart är så att universitet och högskolor kommer att läggas ner i framtiden, så som ofta diskuteras idag i den högskolepolitiska debatten, utan det kommer att finnas ett behov av utbildning på flera orter i Sverige men alla kommer kanske inte att vara fullskaliga universitet utan vi kommer snarare att se en profilering.

De flesta rektorer ser en profilering som önskvärd men menar att det finns hinder för det idag eftersom kvalitets- och rankingsystem förutsätter att alla är fullskaliga universitet. Profilering premieras inte i systemet idag. Några rektorer och studentkårsordförande upplever en oro inför profileringar som kan leda till en uppfattning om A- och B-högskolor. Men merparten rektorer anser trots allt att en profilering är önskvärd. Profileringen kan se ut på olika sätt. Vissa högskolor kan bedriva kandidatutbildningar och bli mycket starka på det, medan andra universitet riktar in sig mer på högre nivåer. Man kan också tänka sig profilering som bygger på den regionala särarten.

Forskningsanknytning kommer att vara viktigt men vi kommer att behöva en breddning av begreppet. En rektor uttrycker det som att det är "örimligt att tro att alla lärare kommer att kunna få forskningsmedel för att bedriva aktiv forskning". Men alla lärare bör vara forskarutbildade och det kommer att finnas kluster och nätverk mellan lärosäten för att främja forskningsanknytningen. Vi lever i ett samhälle där forskning spelar en allt större roll. Man kommer att finna sätt att behålla forskningsanknytningen på men i nya former.

Det finns en frustration hos flera av de mindre lärosätenas rektorer eftersom de upplever att det existerar orättvisa förutsättningar mellan nya, yngre lärosätena och de äldre större universiteten. Det tar tid för ett ungt lärosäte att bygga upp verksamheten. Ranking och kvalitetsgranskningssystem likriktar eftersom alla försöker uppfylla kriterier som blir normerande. Detta verkar i riktning mot likriktning snarare än mot en diversifiering och profilering som de flesta egentligen vill ha.

Det finns en förförståelse om att alla lärosäten vill bli fullskaliga universitet men det tycks vara en chimär. Flera av rektorerna vid de mindre lärosätena skulle snarare gärna se en profilering, men menar att systemet motverkar detta. Flera av de större lärosätenas företrädare påtalar högskolornas värde och menar att de bör få bli universitet om de vill. Bevisbördan, accountabilityn, ligger sedan hos det enskilda

lärosätet. Man måste visa upp resultat. Det som kommer att göra att högskolor och universitet kommer att klara sig i konkurrensen med andra aktörer är, menar flera rektorer, långsiktigheten och den bör värnas. Det finns en styrka i långsiktigheten. Andra aktörer, t ex yrkeshögskolan, har en kortsiktigare horisont och det finns ett gott syfte i det. Men yrkeshögskolan har ett annat uppdrag än högskolorna. En del menar att yrkeshögskolan kommer att bli en mer integrerad del av högskolesektorn, andra menar att de kommer vara en egen sektor. Men flera uttalar också behovet av att förtydliga yrkeshögskolans roll, det går inte att bedriva verksamheten i den projektliknande form som den har idag.

Vill vi ha 37 kompletta universitet i Sverige? För långsiktighet krävs stora miljöer vid vissa lärosäten och profilerad forskning vid andra. Vi behöver fundera på vad sektorn som helhet behöver. Om vi vill ha både forskning på hög nivå och brett tillträde till universitet är det nödvändigt, menar flera rektorer, att dela upp ansvaret så att vissa lärosäten har företrädesvis kandidatutbildning medan andra är mer forskningsorienterade.

Studentrepresentanterna från de olika studentkårerna delar i mycket rektorernas uppfattning om att det på utbildningsområdet i framtiden kommer att finnas många olika aktörer där högskolor och universitet är en av flera. Studenterna uttrycker även en förhoppning om att högskolesektorn ska vara präglad av en stor mångfald. En bild som skisseras upp är att vissa lärosäten kommer att vara mer inriktade mot näringslivet än andra och att vissa lärosäten kommer att specialisera sig på just näringslivsanknytning och samarbete med näringslivet.

Utopi och dystopi

Utopi

Den utopiska framtidsbilden som tecknas av rektorer och studenter i undersökningen är att lärosätena åtnjuter ett stort förtroende hos allmänheten och att de fyller en viktig roll i samhället och är en aktör för forskning. Vi ska samverka med det omgivande samhället och ses som en attraktiv och självklar samarbetspartner. Profileringen och diversifieringen ökar. Lärosätena får en större integrering i samhället genom en närmare samverkan med omvärlden. Kunskapsnivån kommer att öka i samhället och folk kommer att komma till universitet och högskolor.

Men det ska också vara det omvända. Lärosätena ska finnas bland folk. Det ska finnas ett stort behov av att skapa, sprida och nyttiggöra kunskap. Forskning och utbildning ska bidra till utveckling i samhället. Genom föreläsningar, kulturevenemang, populärvetenskapliga föreläsningar, deltagande i samhällsdebatter och som experter till politiker och politikernas beslut ska lärosätena finnas närvarande i samhället. Man vill se forskning och utbildning i nära förening men också en större verklig autonomi som ger lärosätena större ansvar för sin egen framtid. Det handlar om en tillit till att lärosätena själva kan möta sin framtid. Det innebär att t ex allianser skulle bildas av egen kraft och inte genom politiska beslut. Det ska vara ett fortsatt arbete med kvalitetskrav men inte så dogmatiskt som idag. Alla invånare, som uppfyller kraven, ska ha möjlighet till högre utbildning och om högre utbildning leder till jobb kommer det att leda till ett positivt scenario. Arbetslivet blir en del av högskolan och högskolan en del av arbetslivet. På det viset blir innovationsfrågor mer integrerade. Den tekniska utvecklingen och

infrastrukturen kommer att stödja detta. Järnvägen kommer att vara så utvecklad att man tar sig mellan lärosätena väldigt snabbt. Den digitala tekniken utvecklas också. På det sättet kan man säga att rummet löses upp. Det spelar ingen roll var man sitter. Högre utbildning blir därmed mer tillgängligt vilket vidmakthåller demokrati och folklig förankring. Därmed ser vi en större mångfald men också fler idéer om vad utbildning är men med bibehållet akademisk kvalitet och vetenskapligt djup.

I denna utopi värderas kunskap högt och det finns en vilja att använda skattepengar till utbildning. Det finns flera aktörer och utrymme för variation i storlek och inriktningar och en varierad syn på excellens och kvalitet. Vi har högskolor med bra utbildningar baserade på en vetenskaplig grundsyn och som ligger långt framme i Europa och globalt. Vi ska vara internationella genom att vara ute i världen och konkurrera, inte bara vara internationella på hemmaplan.

De stora lärosätena har kraftiga muskler så att de kan utvecklas men det måste finnas en strategi för hela sektorn. De mindre och medelstora måste ha en rimlig chans att kunna profilera sig. Dessutom vore det önskvärt att de statliga högskolorna har en egen myndighetsform som gör att de inte likställs med andra statliga myndigheter. En utopi vore att staten inte lägger sig i för små delar. Man kan också tänka sig andra huvudmän än staten.

Studentrepresentanterna ser ett positivt scenario i att mångfalden bland lärosäten bevaras och att satsningar sker inte bara på vissa strategiska lärosäten utan att även mindre och nyare lärosäten ges möjlighet att bygga upp attraktiva forsknings- och utbildningsmiljöer. Studenterna vill se en högskoleexpansion med bibehållen kvalitet. En studentrepresentant säger exempelvis:

”Vi ska vara en forskningsintensiv nation med framstående lärosäten som är ledande på sina områden”.

Dystopi

Dystopin är motsatsen till utopin, d v s att skattebetalarna/staten inte anser att högskolorna uppfyller sitt uppdrag och att förtroendet för verksamheten saknas. Att sektorn marginaliseras till att vara en bland många och att examensrätter ges till andra aktörer i fri konkurrens. Att högskolorna nivelleras, det vill säga motsatsen till profilering och att det blir en sektor för sig utan anknytning till samhället i övrigt.

Dystopin handlar om att det saknas en långsiktig tanke på vad man vill med högre utbildning. Att man politiskt slår sönder de enheter och konstruktioner som finns idag vilket sedan skulle kräva en oerhört lång startsträcka för att bygga upp på nytt. Kortsiktighet är ett hot eftersom det medför snabba förändringar utan att ha långsiktiga mål och en långsiktig planering. Vi kan inte byta långsiktiga mål vid varje val. Ett annat hot är likriktning genom rankingtabeller och utvärderingar som gynnar det endimensionella. Det blir repetitivt och gynnar inte dem som tänker nytt.

Dystopin handlar också om att intresset för att utbilda sig inte finns hos de yngre och att Sverige tappar sin position jämfört med andra länder. I Sverige får vi en uppdelning

mellan ett utbildningsspår för de icke-excellentia och ett forskningsspår för de excellentia.

Eftersom framtiden kommer att innebära flera aktörer på utbildningsmarknaden finns det många möjligheter att utbilda sig och dystopin innebär då att de yngre väljer den snabbaste och enklaste vägen. Kanske upplevs lärosätena som gammalmodiga vilket gör att de unga kommer att vilja ta genvägar? Risken är också att vi har en Stockholmscentrering. Man sitter i Stockholm och ritar kartan för landet. Det kan då bli en segregering mellan a-, b- och c- utbildningar. Rädslan finns för att det ska bli en repressalpolitik som innebär att lärosätena inte har något själva att säga till om. "Det är farligt när ett så litet parti styr en så stor sektor".

En del uttrycker rädsla över att vi ska förlora folkhemstanken och den svenska modellen. Vi ser då en utbildningssektor som styrs av marknadskrafter, vilket vore att göra det politiskt enkelt för sig. Det skulle innebära ett hårdare samhälle och en kommersialisering av verksamheten. I samklang med detta införs studieavgifter för alla studerande. Som en person uttrycker det:

"Mångfalden kommer att innebära att det blir problem. Som att beställa en taxi, man vet aldrig vad det kommer att kosta".

Men alla delar inte denna fullt så dystopiska bild:

"Redan idag bedrivs kvalitetssystemet olika på olika lärosäten men vi upplever trovärdighet. Jämför t ex med apoteken. Har avregleringen lett till mindre tillit till dem?"

Dystopin handlar vidare om att vi inte utbildar för arbetslivet utan för arbetslöshet. Det skulle innebära att vi utbildar ett akademikerproletariat som har svårt att komma ut på arbetsmarknaden. Att vi blir alltför teoretiska och då inte lockar unga i framtiden. Om vår forskning inte finansieras kan detta i förlängningen leda till forskningsfusk på grund av för hård konkurrens. Tilliten skulle därmed urholkas.

Det vore en dystopi om universitetet inte längre skulle vara en attraktiv arbetsplats. Vi skulle se en negativ spiral; negativ ekonomisk utveckling, begränsad tillgång till utbildning och för få studenter att fylla utbildningarna med. Det skulle ge ett mer socialt skiktat samhälle och en högskolesektor alltför beroende av extern finansiering och donationer. Det skulle i sin tur leda till en kortsiktig anpassning av forskning och utbildning efter näringslivet. Då har man övergett tanken på en bred utbildning och bildningsverksamhet.

En av intervjupersonerna skissar en dystopi som liknar situationen i Grekland. Det handlar om en statlig kollaps. Staten har helt enkelt inte råd längre. Innovation och kvalitet minskar vilket skulle leda till att universitetets roll minskas. Högskolesektorn skulle då tappa sin status gradvis. Risken är att det inte skulle anses vara meriterande att ha en högskoleutbildning. Det skulle bli en anorektisk verksamhet som skulle ha svårt att hitta sin egen identitet.

Studentrepresentanternas negativa scenario innefattar nedskärningar och kvalitetsminskningar i grundutbildningen samt att mångfalden minskas. Det finns vidare en rädsla för att kompetens och forskningsresurser flyttas ut ur Sverige. Studentföreträdare från mindre och yngre lärosäten ser också en risk i att just mindre och nyare lärosäten tvingas läggas ned eller slås samman till större enheter.

Samtliga studentrepresentanter uttrycker en stor oro för att mer avgifter kommer att införas för studenter i högskolesektorn.

Autonomi- på ont och gott

Ökad autonomi är både önskvärt och positivt men vi behöver hitta former som passar vår verksamhet bättre, detta är den allmänna meningen bland de intervjuade rektorerna.

Vi har fått en allt större autonomi men också allt mer kontroll och redovisning. Det vore önskvärt att lärosätenas roll och möjligheter tydliggjordes istället för att utsättas för kontroll och bestraffning. Det ekonomiska systemet motverkar till och med autonomi, en autonomi som de flesta menar knappt kan kallas för autonomi. Flera rektorer menar att vi aldrig förr har varit så reglerade som nu. Ren autonomi är en utopi, vi är beroende av varandra och det är mycket resurser som går åt bara till redovisning.

Större tillit vore en tillgång. Det innebär inte att vi inte ska utvärderas. Så länge som staten inte släpper provningen av examensrätter och uppföljning kommer systemet att vara lika för alla.

Kontrollen kommer nog att öka ytterligare och det kommer att ha dåliga effekter på hela sektorn. Men uppföljning som leder till *mainstream* är inte autonomi. Men vad är autonomi? Ett retoriskt begrepp eller en reell autonomi? Idag stödjer man inte högskolesektorn. Utvärdering används för att mästra istället för att främja. Tillit kommer istället att kopplas ihop med rankingsystem där lärosäten tvingas tävla mot varandra.

Vi kommer att få mer autonomi men det kräver ett paradigmskifte. Internationellt talas det mycket om autonomi. Trenden kommer att hålla i sig. Vi får bidra genom att arbeta med att försvara och utveckla autonomi. Förhoppningsvis kommer framtida ministrar att ta autonomi på allvar och öka våra frihetsgrader. Frihet och ansvar innebär tillit. Vi har öppna organisationer och tidsandan är sådan att man ska kunna granska och redovisa. Mätbarhet är viktigt idag, men det är viktigt att utvärdera utifrån givna förutsättningar. Denna typ av kontrollerande granskningar hör inte hemma i den svenska kulturen. Någon menar att ren autonomi får vi inte så länge staten betalar. Strikt uppföljning kommer alltid att finnas och det blir ett allt större fokus på redovisning. Man kan skilja på Accountability (sträng) och rådgivande utvärdering (mjukare). Om studenter ska betala för utbildning blir det mer kundorienterat.

De flesta rektorerna uttrycker bekymmer kring den nationella kvalitetsutvärderingen. Några av rösterna säger:

"Det behövs professionalisering av utvärderandet. Idag finns det fördomar och särintressen som styr sakkunniga".

"Resultatet av utvärdering borde gå att begripa! Det borde vara en utgångspunkt, annars är det något knasigt".

"Det finns idag ingen motkraft som filtrerar de politiska särintressena".

"Utvärderingar har inga neutrala resultat utan beror på utvärderingsmetodiken".

"Autonom är man bara om man äger stålarna. Vi ser så länge staten har pengarna bara varianter på styrning, ingen autonomi".

Kunskapslust och intresse ska vara drivande, inte kortsiktiga satsningar på det man tror är bäst för samhället just nu. Vi behöver utveckling och inte brist på förtroende. Vi behöver tilltro till vår verksamhet, studenter är allt mer kräsna. Det finns ackrediteringar och rankingar. Det krävs god utbildning annars får man inte sökande till utbildningsplatserna. Idag har vi allt mer accountability men inte mer autonomi.

Man kan tänka sig ett system där regeringens verktyg är resursfördelningen och sektorns ett verktyg för kvalitetsutveckling. Alla system har sina brister men när man nu lägger allt i samma system, resursfördelning och kvalitetssäkring/utveckling blir det en snedvridning. Det gör att vi ägnar oss åt fel saker i kvalitetsfrågorna. Man bör skilja utvärdering från resursfördelning och kvalitetssäkring från kvalitetsutveckling. Alla system ska vara kostnadseffektiva. Det får inte kosta mer än vi får igen av kvalitet i verksamheten. Idag riskerar båda systemen att bli för dyra.

En rektor uttrycker sig dock positivt till det nuvarande systemet, men detta perspektiv står ut i materialet:

"Det gäller för lärosätena att visa att man är bäst. Konkurrens är bra. Autonomi och variation leder till konkurrens. Och till utslagning."

Studentrepresentanterna kopplar samman den ökade autonomin med studenternas ökade rörlighet. Studenterna kommer i högre grad att "rösta med fötterna" och ställa högre krav på sin utbildning än vad de gör idag. Större fokus kommer även att ligga på hur väl ett lärosäte faller ut i olika bedömningar och rankingar.

"Framtidens studenter kommer inte att finna sig i att få något med undermålig kvalitet eller få dåligt stöd i undervisningen, särskilt inte om de kan jämföra med vad studenter får på andra lärosäten."

Den bildande högskolesektorn- universitet och högskolor som bildningsarena

Samtliga rektorer är överens om att fortbildningsbehovet kommer att öka. Högre kunskapsnivå är viktig för individens möjligheter till vidareutveckling och det finns ett behov av möjligheter till livslångt lärande utanför storstadsregionerna för att säkerställa karriärmöjligheter.

Möjligheterna att studera på distans kommer att öka genom den tekniska utvecklingen. Vi kommer att se mer *Blended Learning* och större rörlighet. Gränsen mellan campus och distans suddas ut och kraven på utbildning som flexibel i tid och rum. Det livslånga lärandet kommer att bli allt viktigare och "vi behöver erbjuda lärandemiljöer för personer som inte är singel och 20 år". Behovet av breddad rekrytering är enormt. Några rektorer menar däremot att breddad rekrytering som begrepp kommer att ha spelat ut sin roll eftersom i princip alla kommer att vara högskoleutbildade.

Kunskapen har ett värde i sig, menar rektorerna, och vi får inte tappa bildningsperspektivet. Yrkesutbildningarnas framtid är också viktig. Vi behöver både bildningsperspektivet och professionsutbildningar. Yrkeshögskolorna kommer fortsatt ha stor betydelse men det råder delade meningar om deras roll i relation till högskolorna. Några menar att yrkeshögskolan kan inlemmas i högskolan, andra vill se dem som fristående. Alla är dock överens om yrkeshögskolans stora betydelse. Men det finns också en oro för att unga i framtiden kommer att välja de kortaste vägarna till utbildning. Bildningsmoment och andra perspektiv behövs på det man gör. Det kan bli så att bildning får man skaffa sig på egen hand t ex som en köpt utbildning. Men en examen kommer sannolikt krävas för att få ett arbete. Ett tänkbart scenario är att vi kommer att ha yrkesutbildningar och ett väldigt välutbildat toppskikt.

"Att bildning är så mångfasetterat har man glömt i sektorn. Humboltidealet och den ensamma professorn på kammaren finns inte längre. Vi måste upptäcka vilken tidsålder vi lever i".

"Vi behöver hitta de mest begåvade studenterna ur alla samhällsklasser".

"Jag hoppas att man ska kunna fortsätta och fördjupa det uppdraget att vara en bildningsarena. Många kommer att återvända till universiteten för att bilda sig och fördjupa sin egen bildning".

"Vi behöver vara en stark motkraft till politiken. Samverka annars blir vi bara en spelare bland andra. Universitetsvärlden måste gå samman för att påverka".

"Det är fortfarande medelklassens barn som går på högskolan".

"Livsnödvändigt med breddad rekrytering. Alla duktiga människor finns inte just inom medelklassen".

"Yrkeshögskolan lider lite av de korta puckarna. Vår verksamhet är mer långsiktig. Viktiga som bildningsarena. Världen är stor och vi behöver ha världens komplexitet. Om man arbetar till man är 70 måste man hela tiden uppdatera sitt vetande".

"Vi kommer att ha accountability nedflyttat till individnivå, lärarna måste klara individuella bedömningar av deras insatser".

"Pressen på teknisk utveckling är stor men det finns inte pengar för det".

”Vi översköljs av kunskap idag via t ex TV, Video etc. Blir det dyrt att studera kommer de svaga grupperna att falla bort”.

”Vi ger verktyg att värdera och inhämta kunskap själv. Breddad rekrytering har vi arbetat mycket med och nu ser vi effekterna av det. Men det finns svårigheter som det krävs resurser till att hantera. Och allt går inte att läsa på distans, t ex yrkeskunnande går inte att få via nätet”.

”Det instrumentella får ett allt större fokus. Att lära sig något snabbt så att man får ett jobb”.

Många rektorer menar att universitet och högskolor behöver vara mer öppna. Att vi ska erbjuda en mötesplats för gränsöverskridande. Vi ska finnas med i debatter. Akademiska ska finnas mer i det offentliga samtalet. Det är bra om det blir en plats där man kan tillgodogöra sig kunskap genom hela livet och som inte har ett snävt instrumentellt syfte. Högskolesektorn ska inte heller vara ett sätt att sysselsätta arbetslösa ungdomar.

Rektorernas uppfattningar finns även bland studentrepresentanterna, men studenterna har ett större fokus på att mångfalden bland studenter kommer att öka vilket ställer större krav på högskolorna.

Kunskapstriangeln

Kunskapstriangeln är ett förlegat begrepp, kring detta finns det enighet. Det handlar om det som vi alltid har gjort d v s utbildning, forskning och tredje uppgiften.

”Begreppet kunskapstriangeln är ett politiskt ”Buzz Word”, det kan skrotas men innehållet står för något som vi har gjort länge och även kommer att fortsätta med, d v s skapar, sprider och nyttiggör kunskap”.

”Innovation ska förstås i dess bredare betydelse. Samverkan som begrepp ligger närmare än innovation”.

”Studenterna har den största effekten när det gäller spridning och nyttiggörande. Studenterna tar med sig forskningen indirekt ut i arbetslivet”.

Globalisering och internationalisering

Globalisering och internationalisering kommer att få större betydelse. Redan idag är många system redan globala som t ex energi, miljö, migration och ekonomi. Vi kommer att ha mer kunskap och erfarenheter om dels effekterna av globalisering men också om mångkulturella möten. Vi ska vara lärosäten i den globala kontexten.

Att förstå vad det innebär att arbeta i företag med internationell profil kommer att bli mycket viktigt för att vara framgångsrik i arbetslivet. Jämförelser kommer i framtiden inte att göras mellan lärosäten i Sverige utan mellan t ex forskningsuniversitet i t ex Nordeuropa, EU eller övriga världen. Detta måste vi kunna förhålla oss till eftersom vi kommer att konkurrera om studenter och forskare på en internationell marknad. Vi

kommer att fortsätta att vara en kunskapsnation men man kommer inte att ha råd att sitta på sin kammare.

Men internationalisering kommer också att finnas på hemmaplan. Breddad rekrytering och mångfald handlar bland annat om att jobba med internationalisering nationellt. Det kan t ex handla om att ta in olika individer med olika bakgrund och etnicitet. Utvecklingen kan dock bli problematisk om det skulle leda till likriktning.

”Det är inte bra för utveckling om alla springer åt samma håll och gör på samma sätt. Svårare att försvara olika ideologiska synsätt då. Men bra med solidaritet och att hitta vägar tillsammans”.

Kunskap är global men det behövs incitament att arbeta med det. Det kan t ex handla om att uppvärdera meritvärdet av vistelser i utlandet. Det kan också handla om att i kvalitetsutvärderingar titta på hur man arbetar med globala perspektiv i utbildningen. Resurser måste allokeras för att möta utmaningarna från andra världsdelar. Vi behöver större nätverk än idag.

Den enskilde kommer att röra sig mer under sin grundutbildning. Studenter kommer att göra delar av sin utbildning utomlands både reellt och virtuellt.

”En av de stora utmaningarna är att den stora 1800-tals uppfinningen ”nationen” och till nationen kopplad demokrati, den blir allt mer problematisk...och ska man vara dystopisk så har vi ännu inte kommit på något sätt att hantera demokrati annat än på nationell nivå. Nationen och demokratin är så otroligt hårt länkade till varandra. Demokratins tillämpning och nationen är hårt länkade och när nationerna då löses upp, eller dess betydelse avtar, då har vi oerhört svårt att hantera demokratifrågor. Det är väl egentligen den stora samhällsutmaningen. Vi ser ju i galopperande takt risken med återtribalisering när etniska grupperingar kombineras med tribalisering (stammentalitet). Det ser jag som det stora hotet.”

Möjlighet att resa är viktigt för individen och världen blir både större och mindre. Man kommer att träffas på nätet och resa på ett annat sätt. Klimatförändringar kommer eventuellt att tvinga fram andra sätt att resa. Kanske finner vi andra energikällor och då kan vi fortsätta resa, annars får vi mötas på andra sätt. Vi kommer att få högre konkurrens av högutbildade människor från andra länder. Men vi är inte unika, vi kan bli utkonkurrerade.

”Världen kommer att krympa ytterligare. Men man vet inte- vem trodde på 20-talet att det skulle bli ett nytt världskrig?”

Den högskola som ska finnas kvar måste vara konkurrenskraftig i ett globalt perspektiv. Vi kan bli utkonkurrerade inom vissa områden och världsledande inom andra, men vi måste bereda oss på att ta steget ut i världen och öka vår globala närvaro t ex genom att följa industrin mer än vi gjort tidigare. ”Vi måste specialisera oss, t ex textil i Borås”.

Studentrepresentanterna ser framförallt globaliseringen som något som leder till ökad konkurrens vilket måste leda till att Sverige satsar ännu mer än vad vi gör idag för att kunna klara av konkurrensen.

Var vill vi vara 2030?

Vi vill ha den roll vi har idag, d v s vara en långsiktig aktör som åtnjuter förtroende. Vi värnar de goda värdena i akademien. Vi kvalitetssäkrar och använder Peer Review och har en förmåga att samverka med omvärlden. Vi står för kritiskt tänkande och ifrågasättande. Det finns en ökad förståelse för vikten av högre utbildning och forskning. Det blir mer autonomi utan att det därmed leder till ett ännu större batteri av kontroller. Vi ser en ökad andel människor som vill studera och utbilda sig för att verka i ett internationellt kunskapssamhälle. Vi kommer att vara en mer profilerad högskolesektor. Vi ska hålla väldigt hög internationell nivå och därmed bidra till att Sverige kan behålla sin position som ett avancerat land med hög levnadsstandard. Vi vill vara en kunskapsnation.

Men vi ska inte bara vara drivande på produktutveckling utan även på de mer sociala och kulturella aspekterna. Vi är med och skapar, sprider och nyttiggör kunskap. Vi vill vara i en värld där vi hjälps åt och som inte bara bygger på konkurrens utan också på omsorg för varandras livsvillkor och det respektfulla samtalet. Vi ska ha en fast förankring i regionen och ett brett samhällsengagemang. Vi syns, finns och kommer till nytta på lång och kort sikt i samhället.

Universitet och högskolor är kulturimpregnerade institutioner som erbjuder en mötesplats för människor. Vi är hjärtat i kunskapsverige och viktiga aktörer för samhällsutvecklingen. Vi är en tydlig aktör och den forskning vi bedriver påverkar också näringslivet. Näringslivets FoU-medel går samman mer med universitetens forskningsmedel. Tillsammans skapar vi kraften som behövs för att klara konkurrensen. Utbildningsutbudet anpassas efter utbildningsbehovet och alla som vill studera ska få den möjligheten. Vi erbjuder attraktiva utbildningar som lockar studenter och som är relevanta.

Det finns en forskningsgrund på alla lärosäten men vi behöver också ha prioriterade områden. Politiska utspel kan inte ändra det. Vi måste jobba med långsiktighet i sektorn. Vi vill vara oberoende och den granskande aktören som också kan vara en kritisk faktor. Vi ska fortsätta att bidra med demokratiska värden i världen. Utbildning ska vara tillgänglig för alla och lika självklart som tandvård, skola, sjukvård etc. Vi ska vara välkomnande och öppna för nya idéer. Det ska finnas ett socialt skyddsnetz och ett engagemang i samhället. Vi bidrar med demokrati, d v s det kritiska tänkande som gör att vi är demokrater. Det behöver inte hända så mycket, vi utvecklas långsamt och har gjort det under många hundra år. Sektorn har en tydlig roll och är respekterad.

Vi ser ett nära samarbete mellan utbildning och forskning. Det finns en transparens och en stolthet. Vi ska vara den delen av verkligheten som står för visdom. Det ska finnas tid och utrymme för egen forskning. Bred access och en politik som är mindre präglad av särintressen.

Vi ska arbeta för diversifierad excellens och skapa incitament för akademisk excellens och särprägel. Sektorn ska få vara mer differentierad och präglas av mångfald. Vi berör hela samhället och är en stark sektor med hög legitimitet. Vi ska vara en viktig kraft i

samhället som både kan kritisera och vara med och bygga det. Vi ska vara före i vår intellektuella förståelse av vad vi ser i jämförelse med vad andra ser.

Avslutning- rekommendationer till SUHF

Rektorerna menar att vi inte bara kan sitta och vänta på regeringen utan att vi måste veta vad vi håller på med. Vi måste ha klart för oss vad som är vårt egentliga uppdrag.

Hur ser uppdraget ut och varför? De grundläggande, basala, djupgående frågorna för universitet och högskola - de måste vi tala mer om. Detta kan SUHF göra genom att proaktivt arbeta mer med scenarioarbeten (som nu) och diskutera en profilering. Om man inte profilerar så finns det risk för en nivellering vilket skulle innebära att alla ytterligheter blandas ut. Vi måste bejaka att lärosätena har olika uppdrag, men indelningen kan handla om innehållsliga frågor och inte om en uppdelning mellan utbildning eller forskning. En rektor säger:

”Ta makten över debatten! Vilka frågor vi driver blir sekundärt. Vi ska definiera agendan. Vi ska vara aktiva att formulera de frågor vi vill ställa om vår framtid. Inte bara bli respondenter. Uppkäftigare i diskussionen om oss själva. Det innebär att det blir allt svårare att vara en enad röst, men det ska man se som en styrka eftersom vi behöver skapa mångfalden. Vi behöver själva våga se att vi har olika styrkor och olika intressen. Minsta gemensamma nämnaren blir ofta väldigt beige. Konsensus på en nivå där vi kan enas. Andra formulerar då de spetsiga frågorna”.

Vi bör fortsätta att ha en hög profil angående politiken och diskussion om villkoren för universitet och högskolor. SUHF har blivit en viktig aktör de senaste 15 åren men profilen skulle kunna höjas ytterligare. Universitet och högskolor tillhör en av statens största sektorer. Det är bra att SUHF tar tag i framtidsfrågan. Det är ett svårt uppdrag.

Vi kommer i framtiden t ex behöva ta tag i globala samhällsfrågor. Som exempel nämns att Italien och Nederländerna kommer att vara under vatten om 20 år och att vi i Sverige kommer att ha starka klassklyftor mellan de som gör de lägre statusjobben och en stor medelklass.

”Man kommer att tala om mångfald eftersom det alltid finns ett elitskikt som vill marginalisera andra. Då finns det en motklass som talar om motstånd och mångfald. Jämlikhet kommer man tala om”.

Det är viktigt att ha ett öppet sinne och en flexibilitet inför framtiden. ”Om man förbereder sig för mycket blir man låst”, säger en av rektorerna. Det viktiga är att ha en *handlingsberedskap*, för att kunna hantera det oväntade. SUHF kan jobba med våra organisationer så att vi kan hantera förändringar utan att få panik - att förbereda oss för att klara förändringsprocesser. Man kan exempelvis titta 18 år tillbaka i tiden till början av 90-talet och fråga sig hur mycket som har förändrats under denna tid? Det är både mycket och lite (t ex internet och mobiltelefoner). Det kan ge oss en föreställning om förväntningar på förändringstakten. Det kommer knappast hända mindre, utan snarare mer till 2030. En rektor föreslår:

”Vi bör ägna mycket tid åt att förklara vad vi kan åstadkomma. Det handlar om mer än innovationer och patent. Det har att göra med ett samhälle. Studiecirklar och vuxenutbildning vattnas ut och det finns färre arenor. Vi borde skriva en text om all vår potential! Formulera mål med verksamheter. Ett idéhistoriskt/filosofiskt argumenterande manifest. Men det är svårt för SUHF”.

Flera rektorer berör detta. Någon menar att det saknas ett större opinionsbildande arbete. Att vi inte har en samlad röst som svar på t ex rapporter från svenskt näringsliv. Det vore önskvärt att SUHF bedriver en större opinionsbildning inte bara mot departementet utan mot hela samhället. ”En större enad kraft vore bra!”. Detta gäller inte minst när det gäller frågan om antalet lärosäten. Fler rektorer efterlyser en större proaktivitet. Det är inte så enkelt som att lägga ihop stora lärosäten med små. En rektor menar att det rent generellt är svårt för stora lärosäten att slås ihop med små. De får då mycket utbildare men små forskningsresurser. Det skulle i förlängningen innebära en uttunning. ”De stora har inte så mycket att vinna på det. Jag tror det vore bra om man tydliggjorde detta. Det är väldigt traumatisk för de små lärosätena idag”.

Det måste finnas en bärande tanke och idé om hur sektorn ska diversifieras och utvecklas.

BILAGA

Samtal med rektorer om framtiden 2030

Avser en halvtimmes intervju-samtal. Fundera gärna kring frågorna utifrån både ett troligt och ett önskvärt framtidsscenario.

Namn:

Lärosäte:

Anonymitet: ja nej

1. Om du spekulerar fritt: Vilken roll kommer universitet/högskolor att spela 2030?
 - Hur kommer högskolelandskapet att se ut?
 - Vilken funktion kommer universiteten/högskolorna ha i framtiden?
 - Vilken betydelse kommer universiteten/högskolorna ha för unga människor?
 - Hur kommer relationen mellan utbildning och forskning se ut?
2. Hur skulle ett positivt scenario för högskolesektorn kunna se ut?
3. Hur skulle ett negativt scenario kunna se ut?
4. Hur kommer autonomi för lärosätena att se ut- vilka effekter kommer den att ha i framtiden?
 - Hur kommer sambandet mellan autonomi och "accountability" att se ut?
 - Hur kommer utvärderingar att se ut i framtiden?
5. Hur kommer universiteten/högskolorna vara som bildningsarena i framtiden?
 - Vilken betydelse kommer ett livslångt lärande att ha i framtiden?
 - Vilken betydelse kommer breddad rekrytering att ha?
 - Hur kommer den tekniska utvecklingen påverka t ex högskolepedagogiken?
 - Hur ser du på yrkesutbildningarnas framtid?
6. Vilken roll får kunskapstriangeln: utbildning, forskning och innovation/samverkan
7. Vilken roll kommer globalisering och internationalisering att spela i framtiden?
8. Var vill vi vara 2030?